

„ВЕЛИКОЛЕПНА И ЗАВЛАДЯВАЩА.“ – ДЕЙВИД МАККЪЛОУ

ЛЕОНАРДО ДАВИНЧИ

ОТ АВТОРА НА СВЕТОВНИТЕ БЕСТСЕЛЪРИ

СТИВ ДЖОБС и АЙНЩАЙН

УОЛТЪР АЙЗЪКСЪН

СЪДЪРЖАНИЕ

Главни действащи лица	v	
Валутата в Италия през XV–XVI век	vii	
Бележка относно корицата	vii	
Основни периоди от живота на Леонардо	viii	
Хронология	x	
ВЪВЕДЕНИЕ	Освен това рисувам	1
ГЛАВА 1	Детство	11
ГЛАВА 2	Чирак	21
ГЛАВА 3	Сам	55
ГЛАВА 4	Милано	73
ГЛАВА 5	Дневниците на Леонардо	85
ГЛАВА 6	Организатор на дворцови забавления	91
ГЛАВА 7	Личен живот	105
ГЛАВА 8	Витрувианският човек	113
ГЛАВА 9	Конният паметник	127
ГЛАВА 10	Учен	135
ГЛАВА 11	Птици и летене	145
ГЛАВА 12	Механичните изкуства	152
ГЛАВА 13	Математика	158
ГЛАВА 14	Природата на човека	167
ГЛАВА 15	„Богородица на скалите“	175

глава 16	Миланските портрети	185
глава 17	Науката на изкуството	204
глава 18	„Тайната вечеря“	219
глава 19	Сътресения в личния живот	231
глава 20	Отново във Флоренция	236
глава 21	„Света Анна“	249
глава 22	Изгубени и намерени картини	256
глава 23	Чезаре Борджия	263
глава 24	Хидроинженер	353
глава 25	Микеланджело и изгубените „Битки“	359
глава 26	Завръщане в Милано	377
глава 27	Анатомия, втори кръг	389
глава 28	Светът и неговите води	409
глава 29	Рим	425
глава 30	Пръстът на съдбата	437
глава 31	„Мона Лиза“	444
глава 32	Франция	460
глава 33	Заклучение	476
ПОСЛЕПИС	Опиши езика на кълвача	483
Съкращения на често цитирани източници		485
Бележки		489
Илюстрации в книгата		527
Индекс		529
Благодарности		533
За автора		535

ВЪВЕДЕНИЕ

Освен това рисувам

Когато приближава повратната за всеки човек трийсета година от живота си, Леонардо да Винчи пише до владетеля на Милано писмо, в което изброява причините, поради които заслужава да получи работа при него. До момента той е относително успешен художник във Флоренция, но среща трудности със завършването на някои поръчки и търси нови хоризонти. В първите няколко абзаца Леонардо хвали инженерните си умения, включително опита си в проектирането на мостове, водопроводи, оръдия, бронирани машини и обществени сгради. Чак в единатия абзац, най-накрая, споменава, че освен всичко друго е и художник. „В областта на рисуването също умея да правя всичко, което е възможно“ – пише той.^{[1]*}

Да, със сигурност умее. Предстои му да създаде двете най-прочути картини в историята – „Тайната вечеря“ и „Мона Лиза“. Но в собствената си представа Леонардо е точно толкова човек на науката и техниката. С новаторска страст, едновременно игрива и натрапчива, той изучава анатомия, вкаменелости, птици, човешкото сърце, летящи машини, оптика, ботаника, геология, хидравлика и оръжия. Така се превръща в архетип на ренесансовия човек, вдъхновение за всички, които вярват, че „безбройните творения на природата“, по неговите думи, са съчетани в единно цяло, пълно с изумителни закономерности.^[2] Способността му да комбинира изкуство и наука, станала емблематична с рисунката на олицетворяващия идеалните пропорции мъж с разперени ръце и крака във вътрешността на кръг и квадрат, известна като „Витрувиански човек“, го прави най-креативният гений в историята.

* Авторите бележки са поместени в края на книгата, стр. 489–526.

Леонардо използва научните си изследвания, за да усъвършенства изкуството си. Сваля кожата от лицата на трупове, очертава мускулите, които движат устните, и после рисува най-забележителната усмивка на света. Изучава човешки черепи, прави многослойни скици на костите и зъбите и предава реалистично агонията на изпитото като на скелет лице на „Свети Йероним в пустинята“. Изследва математическите зависимости в оптиката, описва как светлинните лъчи попадат върху роговицата на окото и създава магическата илюзия за сменяща се визуална перспектива в „Тайната вечеря“.

Като прилага откритията за светлината и оптиката в изкуството си, овладява до съвършенство използването на сенки и перспектива и с тяхна помощ изобразява предмети върху двумерното платно така, че да изглеждат обемни. Това умение „да накараш плоската повърхност да покаже дадено тяло, сякаш е моделирано и отделено от тази равнина“, твърди Леонардо, е „главната цел на художника.“^[3] В голяма степен благодарение на неговото творчество триизмерността става върховното изобретение на ренесансовото изкуство.

С напредване на възрастта той се задълбочава в научните изследвания не само в услуга на изкуството си, но и воден от радостта да разгадава изконните красоти на Сътворението. Когато търси теория, за да обясни защо небето изглежда синьо, не го прави само за вдъхновение на картините си. Любопитството му е чисто, лично и прекрасно фанатично.

Дори когато разсъждава за синьото небе, науката не е отделно начинание от изкуството. Двете заедно служат на движещата му страст – стремежа да разкрие всичко, което може да се знае за света, включително и за нашето място в него. Леонардо изпитва дълбоко благоговение пред съвършенството на природата и хармонията в нейните закономерности, която вижда отразена в най-различни явления, големи и малки. В дневниците си описва човешки къдрици, водовъртежи и въздушни вихри и същевременно търси математически зависимости, които биха могли да отразяват тези спирали. В замъка „Уиндзор“, докато разглеждах скиците на потопа, които Леонардо прави към края на живота си, попитах уредника Мартин Клейтън дали според него това са произведения на изкуството, или на науката. Още докато го изговарях, осъзнах колко глупав е въпросът ми. „Не мисля, че Леонардо би направил такава разлика“ – отговори Клейтън.

* * *

Реших да напиша тази книга, защото Леонардо да Винчи е емблематичен пример за главната тема на предишните ми биографии: как

умението да съчетава различни дисциплини – изкуство и наука, естествознание и технология – е ключът към новаторството, въображението и гениалността. Бенджамин Франклин, един от предишните ми герои, е Леонардо на своето време – без официално образование той се превръща в истински енциклопедист, в най-способния учен, изобретател, дипломат, писател и бизнес стратег на Американското възрождение. С помощта на хвърчило доказва, че мълнията е електрическо явление, и изобретява метален прът, с който да я укроти. Измисля бифокалните очила, очарователни музикални инструменти и печки с безотпадъчно изгаряне, картира течението Гълфстрийм и създава неповторимия грубоват американски хумор. Когато се умори да мисли за своята теория на относителността, Алберт Айнщайн взема цигулката и свири Моцарт, за да се свърже отново с хармонията на вселената. Ада Львлейс, за която разказвам в „Иноваторите“, съчетава поетичната чувствителност на баща си – лорд Байрон, с любовта на майка си към красотата на математиката и така създава идеята за изчислителната машина с общо предназначение. А Стив Джобс избира за кулминация на продуктите си представяния снимка на улична табела, обозначаваща кръстовището между свободните изкуства и технологиите. Леонардо е един от неговите герои. „Той е виждал красотата и в изкуството, и в техниката – казва Джобс – и умението да ги комбинира е това, което го прави гений.“^[4]

Да, Леонардо е гений – с богато въображение, страст към откривателството и талант да твори в различни дисциплини. Но трябва да внимаваме с тази дума. Като лепваме етикета „гений“ на Леонардо, ние странно го омаловажаваме, сякаш е получил дарбата си от небето. Първият му биограф, художникът от XVI век Джорджо Вазари, допуска тази грешка: „Понякога по свръхестествен начин се появява човек, дарен от небето с красота, ум и талант в такова изобилие, че всяко негово действие е божествено и всичко, което прави, очевидно идва направо от Бог, а не от човешко изкуство.“^[5] В действителност геният на Леонардо е чисто човешки, изграден от собствената му воля и амбиция. Той не идва от дара на висш ум с мисловна мощ каквато ние, смъртните, не можем да си представим, както при Нютон и Айнщайн. Леонардо няма почти никакво образование, едва е можел да чете латински и да дели многоцифрени числа. Неговият гений е лесно разбираем, даже можем да се учим от него. Основава се на умения, които можем да възпитаме у себе си, като любопитство и наблюдателност. Въображението му е толкова развито, че ражда удивителни фантазии, и това също е нещо, което можем да се опитаме да запазим в себе си и да поощряваме у децата си.

Фантазиите на Леонардо се просмукват във всичко, до което той се докосне: в театралните му представления, в плановите за отклоняване на

реки, в чертежите на идеални градове, в схемите на летящи машини и в почти всеки аспект на артистичните и инженерните му начинания. Писмото му до владетеля на Милано е такъв пример, тъй като в онзи период уменията му в областта на военното инженерство съществуват предимно в неговото въображение. Първоначалната му роля в двора не е да създава оръжия, а да организира карнавали и представления. Даже в най-големия възход на кариерата му голяма част от неговите военни и летящи приспособления са по-скоро експериментални, отколкото практически.

Първоначално мислех, че склонността му да фантазира е недостатък, че издава липса на дисциплина и упорство, свързана със склонността му да оставя картини и трактати недовършени. В известна степен е вярно. Идея без осъществяване е халюцинация. Но наред с това стигнах до извода, че умението му да замъглява границата между действителност и фантазия така, както методът му сфумато замаскира линиите в картините, е ключово за креативността му. Без въображение умението е ялово. Леонардо е знаел как да съчетае наблюдения с въображение и това го прави най-ненадминатия новатор в историята.

* * *

За изходна точка в тази биография избрах не шедьоврите на Леонардо, а неговите дневници. Умът му, мисля, блясва най-ярко в тези повече от 7200 страници със записки и драскулки, като по чудо запазени до наши дни. Хартията, оказва се, е превъзходна технология за съхраняването на информация, и написаното на нея се чете и след петстотин години, което вероятно няма да може да се каже за нашите туитове днес.

За щастие, Леонардо не е могъл да си позволи да хаби хартия, затова е запълнил всеки квадратен сантиметър с различни рисунки и миниатюрни бележки, които изглеждат произволни, но разкриват скоковете на мисълта му. Надраскани набързо едни до други без видима връзка, сред тях има математически изчисления, скици на пакостливите му млади любовници, птици, летящи машини, театрални реквизити, водни потоци, кръвни клапи, гротескни глави, ангели, сифони, растителни стъбла, разрязани черепи, съвети за художници, наблюдения за очите и оптиката, оръжия, басни, гатанки и етюди за картини. Гениалното съчетаване на различни дисциплини изскача на всяка страница и разкрива прекрасния спектакъл на един ум, танцуващ с природата. Дневниците му са най-пространната хроника на любопитството, създавана някога, удивителен пътеводител към една личност, която бележитият историк Кенет Кларк нарича „най-неуморимо любопитния човек в историята.“^[6]

Любимите ми съкровища в дневниците на Леонардо са списъците със задачи за изпълнение, които блестят с любознателност. Един от тях, от около 1490 г., когато живее в Милано, включва неща, които е искал да научи в конкретния ден. „Да измеря Милано и неговите покрайнини“ – е първата точка. Това има практическа цел, както разказва друг запис малко по-надолу в списъка: „Да начертая Милано.“ Други показват, че постоянно е търсил хора, от които може да се учи: „Да накарам професора по аритметика да ми обясни как се намира лице на триъгълник... Да попитам Джанино Артилериста за огражденията на кулата на Ферара... Да попитам Бенедето Протинари по какъв начин ходят по леда във Фландрия... Да помоля някой специалист по хидравлика да ми каже как се поправя шлюз, канал и воденица по ломбардския способ... Да взема измерванията на Слънцето, които ми обеща маестро Джовани Франчезе, Французина.“^[7] Ненаситен е.

Ден след ден, година след година Леонардо записва неща, които трябва да направи и научи. Някои включват наблюдения, за които повечето от нас рядко отделят време. „Да наблюдавам краката на гъските: ако са постоянно разпънати или постоянно сгънати, птицата няма да е в състояние да извърши никакво движение.“ Други засягат въпроси като „Защо небето е синьо“ за явления, толкова обикновени, че рядко се замисляме за тях. „Защо рибите във водата са по-бързи от птиците във въздуха, когато би трябвало да е обратното, защото водата е по-тежка и плътна от въздуха?“^[8]

Най-интересни са въпросите, които звучат като абсолютно случайни идеи. „Да опиша езика на кълвача“ – напомня си той.^[9] На кого, за бога, може да му хрумне някой хубав ден, че иска да знае как изглежда езикът на кълвача? Как можеш да разбереш? Това не е информация, от която Леонардо е имал нужда, за да нарисува картина или дори за да анализира полета на птиците. Но ето – търси я и ще видим, че има поразителни неща, които можем да научим за езика на кълвача. Причината да иска да разбере е просто защото е Леонардо – любознателен, пламенен и винаги изпълнен с възхищение.

Най-странен от всичко е следният запис: „Да ходя всяка неделя в банята, където ще видя голи мъже.“^[10] Можем да си представим, че Леонардо е искал това както по анатомични, така и по естетични подбуди. Но налагало ли се е да си го напомня? Следващата точка: „Да надуя свински бял дроб и да проверя дали се раздува на ширина и на дължина, или само на ширина.“ Художественият критик в „Ню Йоркър“ Адам Гропник пише: „Леонардо остава странен, ненадминато странен и това не може да се промени.“^[11]

* * *

За да изследвам всичко това, реших да напиша книга, която използва за основа именно неговите дневници. Тръгнах на поклонническо пътуване за издирване на оригиналите в Милано, Флоренция, Париж, Сиатъл, Мадрид, Лондон и замъка „Уиндзор“. Така следвах съвета на Леонардо да започваме всяко изследване от първоизточника: „Който може да отиде до извора, не ходи до стомната“.^[12] Освен това загребах от малко използвания кладенец научни статии и докторски дисертации за Леонардо, всяка от които е плод на дългогодишен усърден труд по много специфични теми. През последните няколко десетилетия, особено след повторното намиране на неговите „Мадридски кодекси“ през 1965 г., бяха постигнати значителни успехи при анализа и тълкуването на Леонардовите записки. С помощта на съвременните технологии бе разкрита и нова информация за картините и методите му.

След като се потопих в света на Леонардо, станах по-наблюдателен към явления, които преди бях пренебрегвал, като специално се стараех да гледам света през неговите очи. Когато слънцето огрееше завесите в стаята ми, спирах, за да наблюдавам как сенките гаят гънките им. Опитвах се да видя как светлината, отразена от един предмет, придава цветни оттенъци по сянката на друг. Забелязвах как отблясъкът на ярко петно върху лъскава повърхност се премества, когато наклоня главата си. Когато погледнех някое далечно дърво спрямо по-близо, се опитвах да си представя линиите на перспективата. Когато видех завихрения във водата, си представях къдрици. Когато не можех да разбера някое математическо понятие, опитвах да си го представя образно. Когато наблюдавах хора, седнали на вечеря, изучавах връзката между движенията и емоциите им. Когато видех загатната усмивка на нечий устни, си представях какво се случва в ума на човека.

Много съм далеч от Леонардо, от неговите идеи, от овладяването дори на частица от неговите таланти. Не се приближих дори с милиметър към способността да проектирам планери, да изобретя нов начин за чертаене на карти или да нарисувам „Мона Лиза“. Наложих се да положа огромно усилие, за да събудя любопитството си към езика на кълвача. Но онова, което научих от Леонардо, е, че желанието да се възхищаваме на света, който срещаме всеки ден, обогатява всеки миг от живота ни.